

Hana Bednaříková

ŠALDA: DESÁTÁ LÉTA

Posudek habilitační práce

PhDr. Miloš Pohorský, CSc.

Paní doktorka Bednaříková si vzala za úkol zpracovat myšlenkové posuny v Šaldově díle v druhém desetiletí dvacátého století. Po přečtení práce mne zaujal kultivovaný odborný jazyk, s kterým se v poslední době již v odborné literatuře tak často nesetkáváme. Jako druhá pozitivní skutečnost posuzované práce je absence zbytečného respektu k velkému a slavnému kritikovi. A konečně oceňuji objektivitu, s kterou dr. Bednaříková postupuje v historických výkladech a zjištěních. Šalda v desátých letech napsal své dvě významné knihy: literárněhistorické esejistické portréty „Duše a dílo“ a filozofický román „Loutky a dělníci boží“. Vedle toho vznikaly i jeho povídky v duchu novoklasicismu. Pochopitelně byla to doba, kdy kritická praxe Šaldova vyžadovala i různé reakce novinářské: polemiky, recenze, referáty, glosy, přednášky, úvahy atd. atd. Co se týče materiálu, měla tedy autorka materiálu dost, a navíc různorodého. K němu přistoupila s metodou literárněhistorické interpretace. Každou složku Šaldova díla popsala, vřadila do dobového kontextu, všímala si soudobé recepce i polemických soudů současníků a pokusila se vcelku se zdarem o jisté tematicko-problémové vřazení jednotlivých kritikových soudů. Pokusím se postupně sledovat v tomto posudku cestu jejího výkladu.

V kapitole „Hledání metody a kritérií“ se autorka věnuje zprvu Šaldovu klíčovému pojmu „styl“. Tvůrčí čin je podle Šaldy založen na triádě skutečnost – styl – organičnost: „...umělecké dílo jest organismus a musí být vytvářeno organicky, životem ze života“ (s. 7). Kritérium hodnotícího soudu vidí kritik v postižení vztahu autorské osobnosti a její tvůrčí metody. V kapitole je patrné, jak se Šalda bránil být zařazován do nějaké skupiny, školy, směru: „Já nevěřím v umění v žádné programy, formule, školy, směry.“ (s. 9). Je však otázkou, zda vřazení kritiky Karáskova dramatu „Cesare Borgia“ jako příkladu neorganičnosti díla. Zde u Šaldy převážilo apriorně odmítavé stanovisko ke Karáskově tvorbě, které si přinesl již z let devadesátých. Autorka správně připomíná, že na krystalizaci jeho pojmů „organičnosti“ a tvorby jako „volního aktu“ měli velký vliv jak filozof Nietzsche, tak i estetik Croce. Důležitá byla také Šaldova návštěva Itálie a jeho osobní seznámení s antickou kulturou a římskou architekturou. Další část kapitoly se věnuje kritikovým názorům na kulturní vývoj, na formovou tradici, na kritérium hodnoty a možnosti kánonu. V těchto souvislostech je třeba zmínit apoštoly novoklasicismu a kritiky dogmatického modernismu Samuela Lublinského a Paula Ernsta. Dalším problémem je série Šaldových úvah z roku 1911 o evropském romantismu a moderním individualismu. Autorka velmi výstižně poznamenává, že „Šaldovy genealogické modely vykazují značnou tendenci ke generalizacím“, že jeho „postup vede k opomíjení detailu a zpřesňujících faktografických aspektů zkoumaného problému.“ (s. 14). Šalda tehdy podrobil kritice jak romantický dualismus, tak i popisný realismus a naturalismus. Jeho představou byla jistá zobrazovací syntéza. Zajímavé a příznačné jsou také spory s Bohumilem Kubištou o teismu a ateismu moderního umění: Šalda k tomuto problému píše –

„Já nedovedu si představit velkého umění ateistického. Já každého člověka, a umělce nebo básníka dvakrát měřím podle jeho schopnosti poslouchati vyšších nadosobních kladných hodnot/.../ Vzor dokonalosti jest mimo lidské já, v Bohu.“ (s. 19). Z rozporů moderní doby si vytváří kritik svou koncepci metodické tvůrčí práce – novoklasicismus. Jeho stať „Novoklasicismus“ z roku 1912 je klíčovým textem tohoto desetiletí. Jak byl Šalda významný tam, kde představil vizi metody, tak nebyl občas zcela šťastný v konkrétní kritické praxi: viz přecenění Svobodové a nepochopení Karáskových „Posvátných ohňů“. Neuralgickým bodem byl i Šaldův vztah v Vrchlickému: názorový střet mezi Krejčím a Šaldou dokládají, jak Šalda setrvává na svém odmítavém stanovisku vůči Vrchlickému. Závěrem této kapitoly autorka shrnuje nejzávažnější Šaldova východiska (s. 33): „rámcový příklon k monistickému klasicistnímu modelu, autonomní aspekt uměleckého díla, kreativita, celost, organičnost, kritika základních estetických konceptů 19. století (novoromantický tendence a racionalizující model naturalismu, odpor ke „karáskovštině a martenovštině“)“. Jeho povídkový soubor „Život ironický a jiné povídky“ však Šaldu usvědčuje ze secesní stylizovanosti, ornamentálnosti a dalších příznačných fenoménů dobové modernistické prózy konce 19. století.

Kapitola „Turbulentní rok 1913“ shrnuje generační diskusi s Karlem Čapkem, spory s Janem Herbenem a s Arne Novákem či F. V. Krejčím. Často jde o dobově podmíněné otázky vztahu mezi politikou a uměním, o problémy funkce literatury ve společnosti, o katolicismu. Literárně nejzávažnější byla polemika s Čapkem, kde šlo o vztah mezi tradicí a avantgardou. Další polemiky se týkali hodnocení vztahů literárních generací. I zde Šalda zastupoval své individualistické a kritické stanovisko, zaměřené především proti novoromantismu.

Kapitola „Duše a dílo jako kritérium výkladu“ zevrubně analyzuje přijetí této důležité Šaldovy knihy. Obdobně jako později v případě románu „Loutky a dělníci boží“ by měla být interpretace opřena mnohem více o samotný výklad autorových děl, protože v podobě, jak s nimi pracuje dr. Bednaříková, nejsou autonomními uměleckými díly, ale slouží především jako nositelé Šaldových estetických názorů.

Kapitola „Intermezzo“, shrnující Šaldovy články z let 1914–1916, se mi zdá být poněkud prázdná: otázky vztahu umění a náboženství řešil kritik i v jiných letech. Zajímavější se jeví situace v roce 1917, kdy vychází Šaldův román, odehrávají se polemiky s Weinerem, A. Novákem a jinými. Nejzajímavější je kritika M. Rutteho na Šaldův román a následná polemika s rozhněvaným Šaldou. Problematičnost i zajímavost Šaldova románu zůstává stále otevřena. Šestá a poslední kapitola je věnována posledním letům zvoleného desetiletí. Zde vedle řady zajímavých politických názorů je nejprínosnější polemika mezi Šaldou, Čapky a S. K. Neumannem o problematice moderního umění.

Shrnu-li svůj názor na celek práce dr. Bednaříkové, dospívám k přesvědčení, že zvolený úkol zvládla zdařile. Prokázala výbornou znalost materiálu, dobových estetických, historických i filozofických kontextů, Šaldova díla i bohaté sekundární literatury. Domnívám se, že její práce o Šaldovi ob stojí metodologicky i materiálově jako práce habilitační a doporučuji ji jako podklad k úspěšnému habilitačnímu řízení.

Miloslav Rohošík